

УДК 159.9:37.013

Чумак Віктор Вікторович, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Бердянського державного педагогічного університету
e-mail: chumak-vv07@rambler.ru

САМООРГАНІЗАЦІЯ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ВНЗ

Анотація

В статті розглядається психологічний підхід до проблеми застосування дистанційних технологій навчання при роботі зі студентами, які мають низький рівень самоорганізації ученнєвої діяльності. В роботі показано вплив мотиваційної сфери студентів на рівень самоорганізації ученнєвої діяльності і вплив проблемних ситуацій на формування позитивної мотивації у студентів. Вирішення даної проблеми є однією з передумов ефективного застосування дистанційних технологій в навчальному процесі ВНЗ.

Результати експериментальних досліджень доводять, що самоорганізація, зокрема, мотивація ученнєвої діяльності студентів, і ефективність традиційних форм навчання суттєво підвищились завдяки впровадженню дистанційних технологій у навчальний процес, використанню електронних підручників, електронної пошти та ін.

Ключові слова: дистанційні технології, проблемне навчання, самоорганізація ученнєвої діяльності, мотиваційна сфера.

Чумак Віктор Вікторович, кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии Бердянского государственного педагогического университета

САМООРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ВНЕДРЕНИИ ДИСТАНЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС ВУЗА

Аннотация

В статье рассматривается психологический подход к проблеме использования дистанционных технологий при работе со студентами, которые имеют низкий уровень самоорганизации учебной деятельности. В работе показано: влияние мотивационной сферы студентов на уровень самоорганизации учебной деятельности; влияние проблемных ситуаций на формирование положительной мотивации у студентов. Решение данной проблемы является одним из условий эффективного применения дистанционных технологий в учебном процессе ВУЗа.

Результаты экспериментальных исследований показывают, что самоорганизация, в частности, мотивация, учебной деятельности студентов и эффективность традиционных форм обучения существенно повысились благодаря внедрению дистанционных технологий в учебный процесс, использованию электронных учебников, электронной почты и т.д.

Ключевые слова: дистанционные технологии, проблемное обучение, самоорганизация учебной деятельности, мотивационная сфера.

Chumak V.V.

SELF-ORGANIZATION OF STUDENTS' LEARNING ACTIVITY UNDER IMPLEMENTATION OF DISTANCE LEARNING TECHNOLOGIES IN THE INSTRUCTIONAL PROCESS

Summary

In the article, the psychological approach is considered to the problem of distance learning technologies use in work with students, who have the low level of learning activity self-organization. The influence of motivational sphere of students on the level of self-organization of their learning activity has been shown in the paper, as well as the influence of problem situations on the forming of positive motivation in students. Solving of the given problem is one precondition of the effective use of distance learning technologies in the instructional process at a higher school.

Experiential data show the essential increase in the students' learning activity self-organization, motivation included, and in efficiency of traditional forms of instruction due to implementation of distance learning technologies in the instructional process, e.g. use of electronic manuals, E-mail etc.

Keywords: distance learning technologies, problem solving instruction, self-organization of learning activity, motivational sphere.

Справжньою новацією XXI сторіччя стала дистанційна форма навчання. Питання інформаційної забезпеченості всього людства набуває все більшого значення. Сучасні інформаційні технології дозволяють перейти на новий рівень існуючої системи освіти від традиційних до новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій навчання і віртуального освітнього простору.

Вступ України до Болонського процесу у ВНЗ вимагає посилення самостійної роботи студентів. Саме дистанційні технології навчання дають можливість забезпечити студентів завданнями для самостійного виконання, електронними навчальними ресур-

сами для самостійного опрацювання, реалізувати індивідуальний підхід до кожного студента [1].

До переваг дистанційної освіти можна віднести те, що вона створює студенту найзручніші умови для засвоєння навчального матеріалу протягом 24 годин на добу і 7 днів на тиждень; відсутність територіальної та часової прив'язки студента до університету, в якому він навчається, що приваблює багатьох студентів; за даними російських викладачів, таке навчання дешевше приблизно вдвічі; монолог викладача перетворюється на діалог двох колег, один із яких більш досвідчений; знання може здобувати студент безпосередньо у того викладача, якого обере; процес здобуття знань у дистанційному навчанні – це самостійна робота [3].

Але, поряд з переліченими перевагами, залишається нерозв'язаною проблема самоорганізації учбової діяльності студентів при впровадженні дистанційних технологій в навчальний процес ВНЗ. Саме, ефективність освіти за дистанційною формою базується на самоорганізації студента, бажанні навчатися, його розумінні необхідності набутих знань та вмінь. Дистанційна форма для студентів з низьким рівнем самоорганізації навчання викликає певні труднощі, так як відсутній, або дуже слабкий, контроль з боку деканату. Звернення викладача з закликом до навчання, що надходить електронною поштою, ефективних результатів не дає [1].

Праці багатьох вчених (М. І. Жалдак, Л. О. Колісник, О. Ю. Комісарова, Ю. І. Машбиць, Е. Л. Носенко, М. Л. Смульсон та інші) спрямовані на дослідження можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та створення систем комп'ютерного навчання, але проблема створення масової і якісної освіти, що задовольнить потреби людини нового покоління, поки що не розв'язана [4; 6; 7; 13; 14; 16].

За результатами констатувального дослідження було виявлено, що переважна більшість студентів денної форми навчання (2 курс, технологічний напрям, Інститут фізико-математичної і технологічної освіти (ФМТО) при Бердянському державному педагогічному університеті) (60,8%) має низький рівень самоорганізації учбової діяльності (відсутність позитивної мотивації).

Для правильної оцінки учбової діяльності студентів, необхідно дослідити мотиви цієї діяльності. Мотиваційна сфера є важливою складовою структури особистості. За даними досліджень (Г. О. Балла, С. Д. Максименко, Ю. І. Машбиця, Н. О. Юдіна та ін.) мотиваційна складова є провідним компонентом навчальної діяльності. Науковці (Г. О. Балл, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко та ін.) розглядають мотивацію як важливий чинник психічної регуляції людської діяльності [8; 13; 20].

О. М. Леонтьєв висуває положення про полімотивованість діяльності, спираючись на те, що складні форми поведінки і діяльності, до яких належить і навчальна, спонукаються одразу кількома мотивами [10]. Психологи Л. І. Божович, Є. П. Ільїн дотримуються точки зору про обумовленість навчальної діяльності водночас багатьма мотивами [2; 5]. Зокрема, Є. П. Ільїн вважає, що полімотивація має місце при досягненні людиною віддаленої мети (наприклад, отримання освіти у процесі навчальної діяльності), яка спрямовується довгочасною мотиваційною установкою [5].

Навчальна діяльність студента є проміжною ланкою між шкільним навчанням та виробничою діяльністю. Вона відрізняється як від шкільної навчальної діяльності (опанування сумою знань), так і від професійної діяльності (практичне виконання певних ділових функцій). До особливостей навчальної діяльності студентів необхідно віднести: своєрідність цілей і результатів (оволодіння знаннями, уміннями, навичками, підготовка до самостійної праці, розвиток особистісних властивостей та якостей); особливий характер об'єкта вивчення (інформація про майбутню працю, наукові знання); студентська діяльність протікає в запланованих умовах (програми, строки виконання); особливі засоби діяльності – лабораторне обладнання, книги, різні моделі майбутньої професійної праці; для студентської діяльності характерна інтенсивність функціонування психіки, надзвичайно висока інтелектуальна напруга; в ході студентської діяльності з'являється перевантаження, що викликає напруженість (здача екзаменів, заліків, захист курсових та дипломних робіт). Навчальна діяльність студентів зумовлюється декількома групами *мотивів*: вузькими особистісними (прагненням отримувати позитивні оцінки, мати гарні конспекти, вивчати основну літературу); широкими соціальними (пізнавальними інтересами, розумінням значимості навчання, прагненням спілкуватися з викладачами, брати участь у роботі проблемних гуртків); творчими мотивами (самостійності при вивченні нового матеріалу, глибоким розуміння цілей навчання, оригінальними виступами на семінарах, участю у науковій роботі) [20].

Виділяються три типи ставлення до навчання (негативне, нейтральне, позитивне) а також **фактори**, що сприяють формуванню позитивної мотивації: вибір завдань, що створюють проблемні ситуації; емоційна форма викладу навчального матеріалу; усвідомлення близьких та кінцевих цілей навчання, теоретичної і практичної значущості засвоєваних знань; простеження „перспективних ліній” у розвитку наукових понять; професійна спрямованість навчальної діяльності; наявність „пізнавального психологічного клімату” у навчальній групі [20].

Усі мотиви можуть мати різний вплив на навчання і знаходитися в різних відносинах один з одним. Отже, багатокомпонентною та різнорівневою є мотиваційна сфера

суб'єкта навчальної діяльності, що ускладнює не тільки її формування, але й дослідження. Вивчення всіх компонентів складної мотиваційної структури дає повне уявлення про мотивацію. Отже, доцільно вивчати не окремі її складові (мотиви), а сукупності компонентів, що входять до її складу (прагнення, мотиви, цілі, інтереси тощо).

За результатами дослідження (Н. О. Юдіна), де прийняли участь 140 студентів 4 – 5 курсів стаціонарної та заочної форм навчання психолого-педагогічного факультету спеціальностей психологія та соціальна педагогіка Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, було виявлено, що серед мотивів навчання (для студентів стаціонарного відділення) третє місце займає мотив отримання диплому (23%), для якого характерним є прагнення отримати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при здачі іспитів та заліків. Для студентів заочного відділення провідним є мотив отримання диплому (41% відповідей), на останньому – набуття знань (25%) [20, с. 254].

Результати наукових досліджень дають підстави вважати, що ефективність дистанційної освіти залежить від рівня самоорганізації учбової діяльності студентів. Низький рівень самоорганізації учбової діяльності студентів викликаний відсутністю позитивної мотивації. Як вже зазначалося, на формування позитивної мотивації студентів впливає вибір завдань, що створюють проблемні ситуації.

Проблемне навчання викликає інтерес завдяки тому, що воно створює умови для творчого засвоєння знань і цим сприяє розвитку інтелектуальних творчих можливостей студентів [9; 11; 12].

Як психологічна основа проблемного навчання виступає один із розділів психології мислення, пов'язаний із вивченням проблемних ситуацій. Психологи встановили, що мислення людини ширше, ніж просто розв'язування задач. Мислення необхідне і для постановки проблеми, і для засвоєння знань, і для розуміння тексту. Мислення, – за твердженням С. Л. Рубінштейна, – це пізнання, яке приводить до розв'язання поставлених перед людиною проблем і задач [15]. С. Л. Рубінштейн відзначив, що мислення починається там, де виникає проблемна ситуація. Іншими словами, де немає проблеми, немає і мислення у строгому сенсі цього слова. Проблемна ситуація завжди містить, з його точки зору, дещо, що потрібно заповнити, визначити. Мабуть, результатом її вирішення буде або нове для суб'єкта знання, або ж видозмінений спосіб дії [15]. Як відзначає О. М. Матюшкін, поняття „задача” і „проблемна ситуація” є принциповими в проблемному навчанні, позначають різні психологічні реальності [12]. Ситуація задачі не вимагає для своєї характеристики обов'язкового включення в цю ситуацію суб'єкта

дії, тому як перший етап будь-якого процесу розв'язування задачі виділяється етап її засвоєння.

В. М. Чернобровкін у науковій роботі „Психологічні аспекти прийняття рішень у проблемних ситуаціях педагогічної діяльності як мисленнєвого процесу” відзначає, що в широкому розумінні „поняття проблемної ситуації визначається через протиріччя, неузгодженість в обставинах і умовах діяльності, що не має однозначного рішення” [17].

Проблемна ситуація характеризує такий стан суб'єкта (студента), який вимагає нових знань про предмет, способи або умови виконання дії. Засвоєння або відкриття нового збігається в даному випадку з такою зміною стану суб'єкта, що становить мікроетап в його розвитку. Вирішення виниклої проблемної ситуації, таким чином, збігається з процесом становлення елементарних психічних новоутворень. Ці новоутворення можуть відноситися до різних елементів засвоюваної дії або рисам особистості. Проблемна ситуація складається тоді, коли колишні засоби і способи виконання діяльності недостатні, коли людина ставить перед собою нові, нестандартні цілі. Головним елементом у проблемній ситуації є невідоме, нове, те, що повинно бути відкрите для правильного виконання дії, правильного виконання поставленого завдання. Така ситуація переживається людиною як щось незрозуміле, несподіване, таке, що турбує і дивує. У людини виникає смутне враження: „Щось не те!”, „Щось не так!” Усвідомлення проблемної ситуації може початися із здивування (з якого, за Платоном, і починається всяке пізнання), з невдачі, з ускладнення [9; 19].

Щоб створити проблемну ситуацію у навчанні, потрібно поставити студента перед необхідністю виконання такого завдання, за якого знання, що підлягають засвоєнню, займатимуть місце невідомого. Побачити проблему, сформулювати її означає частково зрозуміти її, і якщо не вирішити проблему, то знайти шлях, спосіб, метод вирішення. Тому ознака мислячої людини – бачити проблеми там, де вони є. Отже, вирішення проблеми не тільки знімає її, але і ставить нові проблеми. Саме в цьому пункті мислення пов'язано з пізнанням. Що більше бачить людина невирішених проблем, то більше у неї знань. І навпаки, що більше людина знає, то краще вона усвідомлює, чого саме вона не знає [9]. Від усвідомлення проблеми думка переходить до її вирішення. Мисленнєва задача характеризується тим, що тепер вдалося розчленувати дане (відоме) і шукане (невідоме). По ходу розв'язання задачі все більшою мірою визначається шукане. Але міняється не тільки шукане, з'являються нові умови, нові вимоги, що впливають на процес мислення. Невідоме не є якась порожнеча, з якою неможливо оперувати. Перетворення невідомого у відоме йде через пізнання тих відносин і взаємозв'язків, в яких виявляються властивості невідомого (це фіксується в нових якостях і нових поняттях). З

об'єкта пізнання ніби вичерпується зміст, він „повертається новими сторонами”. Отже, людина в ході мислення сама розкриває систему зв'язків об'єкта, сама знаходить рішення задачі, шукане, невідомі властивості об'єкта.

Процес проблемного навчання виявляється таким, що складається з двох необхідних етапів: етапу постановки практичного або теоретичного завдання, що викликає проблемну ситуацію; етапу пошуку невідомого в цій проблемній ситуації або шляхом самостійного дослідження студента, навіть із застосуванням нових інформаційних технологій навчання, або шляхом надання викладачем (або комп'ютером) відомостей, необхідних для виконання проблемного завдання.

Проблемне навчання спрямоване на те, щоб поставити студента в положення першовідкривача, дослідника проблем, з якими він може впоратися. Лише в процесі самостійного подолання труднощів можна розвинути розумові здібності людини. Пошук невідомого в проблемній ситуації складає головну ланку проблемного навчання. Він збігається з процесом засвоєння нових знань. Треба відзначити, що перед студентом постають ті проблеми, які людство вже вирішило, вже знає відповідь на них.

Прийнято виділяти декілька рівнів проблемного навчання.

Перший – проблемний виклад матеріалу викладачем, доцільно при цьому застосовувати нові інформаційні технології навчання (викладач, привертаючи дані історії науки, боротьбу думок навколо даного питання, зіставляє різні точки зору і показує наукове рішення як результат їх боротьби і переосмислення).

Другий – постановка проблеми, різні точки зору даються у викладі викладача або надаються комп'ютером, проблема вирішується під керівництвом викладача.

Третій – викладач ставить проблему, озброює студентів необхідним інструментарієм для її вирішення (бібліографією, літературою, можливе застосування інтернет-технологій) і керує пошуком вирішення проблеми (третій рівень зустрічається в практиці викладання не часто).

Виділяють ряд типів проблемних ситуацій, які найчастіше виникають у процесі навчання [9; 11; 12; 19].

1. Проблемна ситуація створюється тоді, коли виявляється невідповідність між наявними вже системами знань у студентів і новими вимогами, які виникають у ході розв'язання нових навчальних завдань. При цьому розглянуті невідповідності або протиріччя виникають, по-перше, між старими, вже засвоєними студентами знаннями, і новими фактами, які виявляються в ході розв'язання даних завдань; по-друге, між тими самими за характером знаннями, але більш низького і більш високого рівня; по-третє, між науковими знаннями і знаннями з життєвого досвіду, тобто практичними.

2. Можливість створення проблемних ситуацій забезпечується й тим, що студенти постають перед різноманіттям вибору із системи наявних знань тієї єдиної необхідної системи, використання якої тільки й може забезпечити правильне розв'язання запропонованої проблемної задачі.

Цей тип ситуацій, який створює проблему вибору, належить не тільки до чисто навчальних задач. Це чисельний тип ситуацій практичного, виробничого характеру, ефективність розв'язання якого залежить від правильного і повного відбору даних і актуалізації необхідних знань.

3. У процесі навчання проблемні ситуації часто виникають перед студентами тоді, коли вони стикаються з новими практичними умовами застосування вже наявних знань, коли має місце пошук шляхів застосування знань на практиці, їх використання в змінених у порівнянні із навчанням умовах.

У процесі навчання виникає багато таких проблемних ситуацій, при розв'язанні яких необхідно вміти побачити і застосувати для розв'язання задачі саме дану, а не яку-небудь іншу теоретичну закономірність, вміти застосовувати знання в різноманітних практичних умовах. Якщо ці умови є новими (на відміну від тих, у яких знання здобувалися), то успішність переносу знань залежить від варіативності умов їх застосування, від узагальнення і диференціації цих умов. Тому, що ширше буде досвід застосування знань у різних практичних умовах, то більшу активність й самостійність у пошуку шляхів їх застосування придбають студенти, то успішніше вони оволодіють загальними принципами розв'язання різних видів задач.

4. Проблема ситуація виникає в тому випадку, якщо є протиріччя між теоретично можливим шляхом розв'язання задачі і практичною нездійсненністю або недоцільністю вибраного способу, а також між практично досягнутим результатом виконання завдання і відсутністю теоретичного обґрунтування.

З психологічної точки зору, розв'язання подібного роду задач вимагає дуже великої розумової активності студентів. Ці завдання ніби поєднують у собі і звичайні навчальні задачі, і задачі з елементами творчого характеру. В ході їхнього розв'язання студент повинен актуалізувати старі знання, відібрати їх із різних систем знань, включити їх у нову систему, додатково оволодіти новими знаннями (застосовуючи порівняння, аналогію й інші розумові операції, сформулювати гіпотези, зуміти їх теоретично або практично обґрунтувати тощо).

Питання про формування загальних способів розв'язання проблемних ситуацій і управління цим процесом – одне з гострих питань проблемного навчання. Впроваджен-

ня проблемного навчання в широку практику роботи школи і ВНЗ прямо залежить від розв'язання цієї задачі [9].

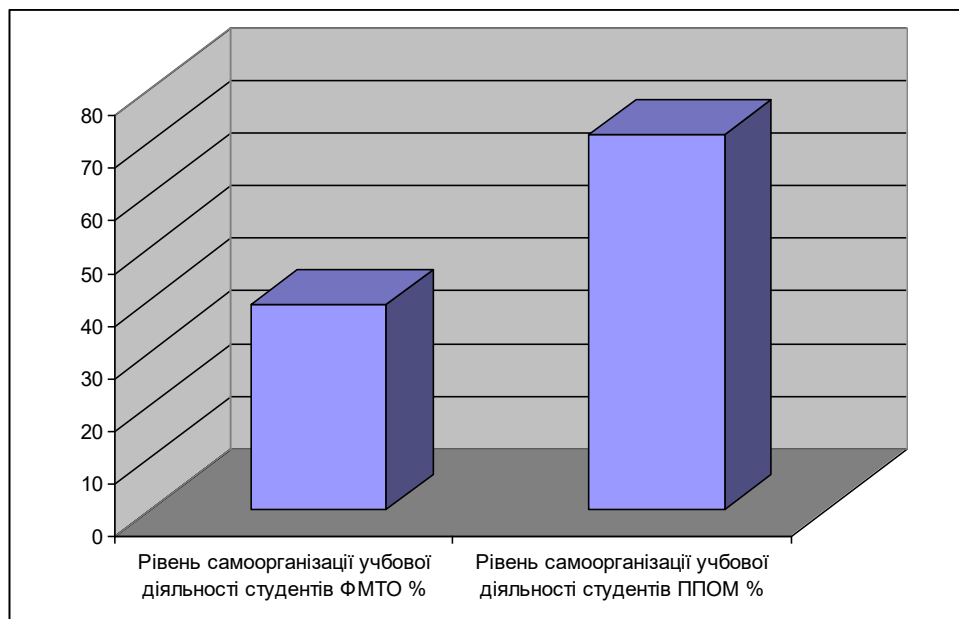
Потрібно виходити з того, що кожний вид проблемних задач має відповідні йому загальні принципи розв'язання – узагальнений алгоритм розв'язання. Можна припустити, що сформульована система узагальнених приписань повинна бути результатом проблемного засвоєння знань і умінь студентів. Процес же її вироблення й закріплення у студентів повинен відбуватися в ході спеціально підібраної системи навчально-проблемних задач. Тут одним з неодмінних умов, що допомагають здійснити контроль і управління діяльністю студентів, є правильна послідовність надання задач.

Як встановили психологи, проблемне навчання має ряд достоїнств: воно сприяє тому, щоб мислення було логічним, науковим, творчим; робить навчальний матеріал більш доказовим і переконливим; сприяє формуванню міцних знань; формує у студентів такі відчуття, як упевненість у своїх силах, радість і задоволення від напруженої розумової діяльності; формує у студентів елементарні навички дослідницької діяльності; активно формує і розвиває позитивне відношення, інтерес як до даного навчального предмета, так і до учіння взагалі.

За результатами експериментального дослідження було виявлено, що рівень самоорганізації учбової діяльності (зокрема мотивація учбової діяльності) студентів денної форми навчання (1 курс, Інститут психолого-педагогічної освіти та мистецтв (ППОМ) при Бердянському державному педагогічному університеті) значно підвищився (діаграма 1) за рахунок впровадження дистанційних технологій у навчальний процес ВНЗ з урахуванням психологічних засад **проблемного навчання**. Як вже зазначалося, відповідно до Болонського процесу значна кількість годин з дисципліни відводиться на самостійну роботу. Саме дистанційні технології навчання дають можливість забезпечити студентів завданнями для самостійного виконання. Під час виконання самостійних завдань, розв'язування проблемних ситуацій з дисципліни „Загальна психологія” студенти користувалися електронними підручниками, за допомогою електронної пошти вони отримували завдання, обмінювалися інформацією. Все це надавало можливість суттєво удосконалити навчальний процес, зокрема заощадити час на лекційних і практичних заняттях.

Порівняємо результати експериментальних досліджень (діаграма 1): отримані при роботі зі студентами 2 курсу, денної форми навчання, технологічний напрям, дисципліни: „Вікова та педагогічна психологія”, „Інженерна психологія”, Інститут фізико-математичної і технологічної освіти (ФМТО) при Бердянському державному педагогічному університеті; отримані при роботі зі студентами 1 курсу, денної форми навчання,

спеціальність: Початкова освіта, практична психологія, Інститут психолого-педагогічної освіти та мистецтв (ППОМ) при Бердянському державному педагогічному університеті. В експерименті приймали участь 107 студентів.

Результати експериментальних досліджень (діаграма 1)

Результати експериментальних досліджень доводять, що самоорганізація учбової діяльності студентів Інституту ППОМ суттєво підвищилась завдяки об'єднанню традиційного навчання у ВНЗ із елементами дистанційного. Впровадження дистанційних технологій у навчальний процес ВНЗ дозволяє суттєво підвищити ефективність традиційної лекції, практичного заняття. Результати досліджень (діаграма 1) доводять, що рівень самоорганізації учбової діяльності (зокрема мотивація учбової діяльності) студентів Інституту ППОМ вище (32,2%) ніж у студентів Інституту ФМТО. Це пояснюється тим, що в навчальний процес студентів Інституту ППОМ впроваджувалися дистанційні технології навчання, більшість навчальних завдань виконувалися студентами самостійно із використанням електронних підручників, електронної пошти та ін.

Список використаних джерел

1. Білоус О. А. Впровадження дистанційних технологій в навчальний процес / О. А. Білоус, Т. В. Завальна, Н. М. Захарченко // Теорія та методика електронного навчання : збірник наукових праць. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2010. – С. 10–12.
2. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович; под ред. Д. И. Фельдштейна. – М., Воронеж, 2001. – 382 с.

3. Дистанційне навчання [Електронний ресурс] / Хмельницький національний університет. Факультет дистанційного навчання. – Режим доступу : <http://dn.tup.km.ua/dn/page.aspx?r=r32&lng=1>
4. Жалдак М. І. Про проблеми навчання інформатики в середніх та вищих навчальних закладах / М. І. Жалдак // Актуальні проблеми психології : Психологічна теорія і технологія навчання / За ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. – К. : Міленіум, 2005. – Т.8, вип. 1. – С. 39–53.
5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб : Питер, 2000. – 98 с.
6. Колісник Л. О. Психологічний аспект розвитку дистанційного навчання / Л. О. Колісник // Актуальні проблеми психології : Психологічна теорія і технологія навчання / За ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Т. 8, вип.6. – С. 121–128.
7. Комісарова О. Ю. Психологічна підтримка студентів за допомогою телекомунікаційних технологій / О. Ю. Комісарова, М. Л. Смульсон // Теорія та методика електронного навчання : збірник наукових праць. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2010. – С. 117–126.
8. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк; за ред. Л. М. Проколієнко; упорядники В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, О. Т. Губко, О. В. Проскура. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.
9. Кудрявцев Т. В. Вопросы психологии и дидактики проблемного обучения / Т. В. Кудрявцев // О проблемном обучении. – М. : Наука, 1993. – Вып. 1. – С.3–20.
10. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения : в 2т. / А. Н. Леонтьев. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 1. – 391 с.
11. Лернер И. Я. Проблемное обучение / Лернер И. Я. – М. : Изд-во МГУ, 1974. – 112 с.
12. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / Матюшкин А. М. – М. : Педагогика, 1972. – 168 с.
13. Машбиць Ю. І. Актуальні психолого-педагогічні проблеми дистанційного навчання / Ю. І. Машбиць, М. Л. Смульсон // Актуальні

проблеми психології : Психологічна теорія і технологія навчання / За ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. – К. : Міленіум, 2005. – Т. 8, вип.1. – С. 6–23.

14. Носенко Е. Л. Формування когнітивних структур особистості засобами інформаційних технологій / Е. Л. Носенко, М. А. Салюк. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2007. – 138 с.

15. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / Рубинштейн С. Л. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – 146 с.

16. Смульсон М. Л. Інтелектуальний саморозвиток у віртуальному освітньому середовищі: зміна парадигми / М. Л. Смульсон // Актуальні проблеми психології : Психологічна теорія і технологія навчання / За ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Т. 8, вип. 6. – С. 250–259.

17. Чернобровкін В. М. Психологічні аспекти прийняття рішень у проблемних ситуаціях педагогічної діяльності як мисленнєвого процесу / В. М. Чернобровкін // Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко / За ред. В. О. Моляко. – К. : Освіта України, 2008. – С. 160–202.

18. Чумак В. В. Використання демонстраційного програмного забезпечення в процесі викладання у ВНЗ / В. В. Чумак // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки : Збірник наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – № 17 (41). – Част. II. – С. 141–147.

19. Чумак В. В. Розв'язування психологічних задач (з дисципліни „Вікова психологія”) студентами ВНЗ на комп'ютері / В. В. Чумак // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки : Збірник наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – № 30 (54). – С. 211–218.

20. Юдіна Н. О. Діагностика особливостей мотивації навчання студентів / Н. О. Юдіна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки : збірник наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – № 17 (41). – Част. II. – С. 252–257.

International License.

*Авторське право (с) 2011 Chumak Viktor Viktorovich Чумак Віктор
Вікторович*

Отримано: 30.08.2011

Відрецензовано: 12.09.2011

Опубліковано: 19.10.2011